

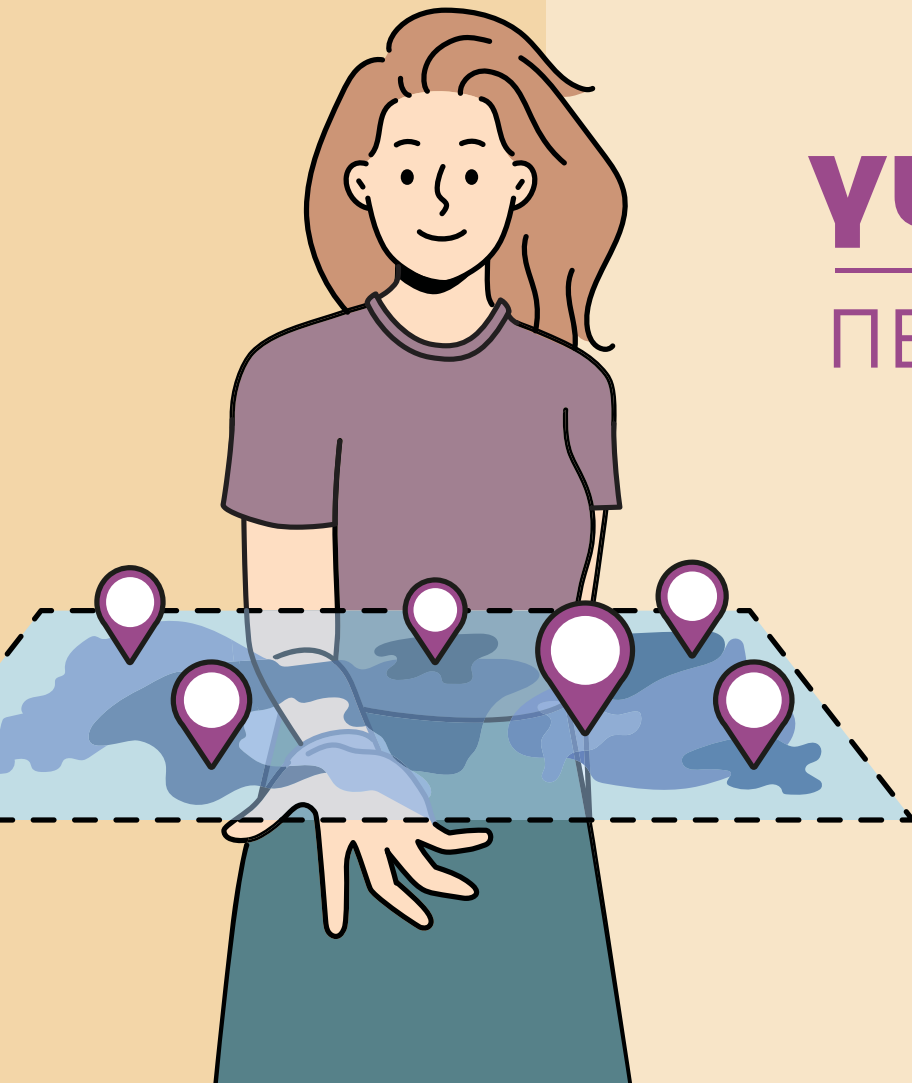
ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΑ

γυναίκες
— ΤΗΣ —
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

WHEN
EQUITY • EMPOWERMENT • CHANGE

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μαρία Παρταλίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Γεωπονίας
στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ / ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Στέλλα Κάσδαγλη, Συνιδρύτρια Women On Top, Συγγραφέας
Πηνελόπη Θεοδωρακάκου, Συνιδρύτρια Women On Top

Η έρευνα είναι μια πρωτοβουλία του Women On Top και υλοποιείται
με την υποστήριξη του Ιδρύματος Καπετάν Βασίλη & Κάρμεν Κωνσταντακόπουλου
και της Ελληνικός Χρυσός.

Αθήνα, Ιούλιος 2023

Σχεδιασμός report | coppola.gr

Αυτή η έρευνα δημοσιεύθηκε
από τον οργανισμό

▲ **WOMEN ON TOP**

ο οποίος μετονομάστηκε σε

WHEN

το 2025.

ΜΑΘΕΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΕΔΩ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο κοινωνικός και τεχνολογικός μετασχηματισμός στην εργασία και τη διά βίου εκπαίδευση προσέφεραν νέες διευρυμένες ευκαιρίες ενδυνάμωσης, επιμόρφωσης και απασχόλησης σε γυναίκες, ακόμα και από τις πιο απομακρυσμένες περιοχές της χώρας. Παραμένει, ωστόσο, το ζητούμενο της μείωσης του χάσματος ανάμεσα στη συμμετοχή των γυναικών αυτών και εκείνων από αστικά κέντρα, τόσο στην αγορά εργασίας όσο και σε προγράμματα επιμόρφωσης από οργανισμούς όπως το Women On Top.

Ορμώμενη από τη διαπίστωση αυτή, η ομάδα του WoT εγκαινίασε το 2023 μια μεγάλη έρευνα πεδίου σε γυναίκες από μικρές πόλεις και αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, με σκοπό να διερευνήσει τις ιδιαίτερες ανάγκες, τις προκλήσεις, τα εμπόδια και τις ευκαιρίες που καλούνται να διαχειριστούν στη διάρκεια της εκπαιδευτικής και επαγγελματικής τους πορείας. Στόχος μας είναι να βασιστούμε στα ευρήματα που θα προκύψουν, για να προτείνουμε & να σχεδιάσουμε πολιτικές και εργαλεία που θα ενισχύσουν τη συμμετοχή των γυναικών από κάθε γωνιά της Ελλάδας στην εργασία και τη διά βίου εκπαίδευση.

Η έρευνα αναμένεται να επικεντρωθεί σε 10 περιοχές και τοποθεσίες που θα οριστούν με βάση α) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη σύνδεσή τους με τις προκλήσεις της επικαιρότητας (φυσικές καταστροφές, κοινωνικο-οικονομικές κρίσεις με τοπικό χαρακτήρα κλπ.) και β) τη διασφάλιση της γεωγραφικής και κοινωνικο-οικονομικής ποικιλομορφίας (και εί δυνατόν αντιπροσώπευσης) των υπό εξέταση περιοχών. Τα αποτελέσματά της δημοσιεύονται σταδιακά, με την τελική επικοινωνία και τη διάδοση των συνολικών ευρημάτων και προτάσεων μέσα το β' τρίμηνο του 2024.

Είμαστε ευγνώμονες για την ευκαιρία που μας προσφέρουν οι χορηγοί της πρωτοβουλίας αυτής αλλά και οι κατά τόπους φορείς (τοπική αυτοδιοίκηση, κοινωνία των πολιτών, άτυπες ομάδες και δίκτυα, κρατικές δομές), προκειμένου να αναδείξουμε τις ορατές αλλά και αόρατες ανάγκες ενδυνάμωσης των γυναικών σε συγκεκριμένες περιοχές της Ελλάδας.

Ευχόμαστε, δε, τα αποτελέσματα του έργου αυτού να συνεισφέρουν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση ουσιαστικών και μακρόπνοων πρωτοβουλιών που θα ενισχύσουν την ενεργό συμμετοχή των γυναικών από κάθε γωνιά της χώρας, στην επαγγελματική, οικονομική και κοινωνική ζωή, και θα προωθήσουν τις αξίες της έμφυλης ισότητας και συμπερίληψης σε κάθε πτυχή της δημόσιας και ιδιωτικής δραστηριότητας.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ & ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ

Η έρευνα πεδίου βασίστηκε στα εργαλεία των ποιοτικών μεθόδων κοινωνικής έρευνας. Σχεδιάστηκαν προσεκτικά και υλοποιήθηκαν 6 δίωρα διαδραστικά και βιωματικά διερευνητικά εργαστήρια, 3 στο Στρατώνι και 3 στο Παλαιοχώρι του Δήμου Αριστοτέλη στον νομό Χαλκιδικής.

Δύο από τα εργαστήρια περιλάμβαναν τη συμμετοχή γυναικών 16-29 ετών, δύο εργαστήρια περιλάμβαναν γυναίκες 30-45 ετών, και άλλα δύο γυναίκες άνω των 45 ετών. Συνολικά συμμετείχαν 24 γυναίκες από το Στρατώνι και 26 από το Παλαιοχώρι. Οι περισσότερες από τις συμμετέχουσες ήταν παντρεμένες και είχαν παιδιά (συνηθέστερα 2 ή 3), ενώ ορισμένες από τις συμμετέχουσες άνω των 45 ετών είχαν και εγγόνια.

Σε όλα τα εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν στον Δήμο Αριστοτέλη, οι συμμετέχουσες κλήθηκαν να μοιραστούν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή ζωή και τον τρόπο που βλέπουν το μέλλον τους, και στη συνέχεια να εντοπίσουν πιθανές λύσεις για τις προκλήσεις αυτές, εμπόδια που ενδέχεται να δυσχεράνουν τις λύσεις, καθώς και βοηθούς που μπορούν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των προτάσεών τους.

Στο τέλος κάθε εργαστηρίου, ζητήσαμε επίσης από τις συμμετέχουσες να μοιραστούν με ποιους τρόπους (διαύλους επικοινωνίας, λέξεις κλπ.) μπορεί να φτάσει στις ίδιες η πληροφορία ότι μία ή περισσότερες από τις προτεινόμενες λύσεις είναι διαθέσιμη στην περιοχή τους.

Η μεθοδολογία των εργαστηρίων βασίστηκε σε εργαλεία όπως το [Δέντρο Προκλήσεων](#), το Δέντρο Λύσεων και το [Ταξίδι της Αλλαγής](#) (Journey of change).

Το πρώτο βήμα που πραγματοποίησε η ομάδα έργου ήταν να έρθει σε επικοινωνία με τοπικούς πληροφορητές/τριες «κλειδιά» προκειμένου να γίνει μια αρχική συνέντευξη εις βάθος με αυτές/αυτούς σε μια προσπάθεια αρχικής καταγραφής της κατάστασης, αλλά και με στόχο την επιλογή των συμμετεχουσών. Οι συμμετέχουσες προσκλήθηκαν για να συμμετάσχουν στη διαδικασία μέσω ενημέρωσης από τους τοπικούς Συλλόγους Γυναικών, από Πολιτιστικούς Συλλόγους αλλά και από επιδραστικές γυναίκες της κοινότητας στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Αριστοτέλη. Η διαδικασία επικοινωνίας με τα συγκεκριμένα άτομα και τους φορείς, καθώς και η ενεργοποίησή τους για τη διάχυση της σχετικής πληροφορίας στις κατά τόπους κοινότητες, διήρκεσε περίπου 8 εβδομάδες πριν από την υλοποίηση των διερευνητικών εργαστηρίων.

Παρότι συνάντησε στην πορεία της εμπόδια και επιπλοκές που δεν ήταν άσχετες με τις ευρύτερες δυναμικές της περιοχής (διαφορετική δόμηση της οικονομικής ζωής κάθε χωριού, αντιπαλότητα περιοχών κλπ.), η υποστήριξη των εν λόγω ατόμων και φορέων συνέβαλε σημαντικά τόσο στην οικοδόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης με τον τοπικό γυναικείο πληθυσμό, όσο και στην καλύτερη κατανόηση του κοινωνικού πλαισίου που επηρεάζει ποικιλοτρόπως τις ζωές και τις προοπτικές των γυναικών του Δήμου Αριστοτέλη.

Ένα βασικό σημείο έντασης στην επικοινωνία μας με τους κατά τόπους συλλόγους και φορείς στάθηκε η επιλογή, εκ μέρους του φορέα υλοποίησης, δηλαδή του Women On Top, των συγκεκριμένων χωριών στα οποία θα πραγματοποιούνταν τελικά τα διερευνητικά εργαστήρια. Τα χωριά αυτά επιλέχθηκαν κυρίως με βάση την τοποθεσία τους, που θέλαμε να διευκολύνει την πρόσβαση σε αυτά γυναικών και από γειτονικές κοινότητες.

Υπήρξε ωστόσο σημαντική αντίδραση από χωριά τα οποία δεν καταφέραμε να επισκεφθούμε τελικά, τόσο για πρακτικούς λόγους (δυσκολία μετακίνησης των γυναικών που προσκαλέσαμε να συμμετάσχουν, από άλλες κοινότητες) όσο και για ηθικούς (δυσαρέσκεια απέναντι στην αντιλαμβανόμενη ως υποτίμηση της δικής τους εμπειρίας). Παρατηρήσαμε επίσης την πλήρη απουσία ανταπόκρισης από Κοινότητες που τοποθετούνται αρνητικά απέναντι στην παρουσία και τη δράση της Ελληνικός Χρυσός στην περιοχή, γεγονός που οδήγησε και στη μη συμμετοχή γυναικών από τις κοινότητες αυτές, πιθανότατα λόγω της υποστήριξης της έρευνάς μας από την εταιρεία. Η τελευταία παρατήρηση ωστόσο δεν επιβεβαιώθηκε με κάποιο ερωτηματολόγιο διερεύνησης των λόγων απόρριψης της συμμετοχής αλλά μέσα από άτυπες συζητήσεις με τις/τους πληροφορητές κλειδιά.

Παρότι αντιλαμβανόμαστε τους περιορισμούς που θέτουν οι δυναμικές αυτές σε μια έρευνα με τον συγκεκριμένο χαρακτήρα και εμβέλεια, εντούτοις θεωρούμε ότι με τον τρόπο τους συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τη διερεύνηση και τα οποία παρουσιάζονται στην παρούσα αναφορά.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο Δήμος Αριστοτέλη είναι δήμος του νομού Χαλκιδικής στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας που συστάθηκε με την εφαρμογή του προγράμματος Καλλικράτη από την συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Αρναίας, Παναγίας και Σταγείρων-Ακάνθου. Η έκτασή του είναι 739.87 τ.χλμ και ο πληθυσμός του είναι 16.964 κάτοικοι, σύμφωνα με την [απογραφή του 2021](#) (μειωμένος κατά περίπου 2.000 άτομα σε σχέση με την απογραφή του 2011). Από τους κατοίκους αυτούς, 8.624 είναι γυναίκες.

Έδρα του Δήμου είναι η Ιερισσός, ιστορική έδρα η Αρναία και έδρα ειδικών συνθηκών το Παλαιοχώρι.

Η ευρύτερη περιοχή χαρακτηρίζεται από σημαντικό ιστορικό και πολιτιστικό πλούτο που συνδέεται άρρηκτα με τη μεταλλευτική δραστηριότητα στο βορειοανατολικό τμήμα της Χαλκιδικής. Η ύπαρξη αυτού του φυσικού πλούτου και η επιχειρηματική του αξιοποίηση μέσα στα χρόνια έχουν συντελέσει στη διαμόρφωση των βασικών οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής -κατά κάποιον τρόπο, θα λέγαμε, της ιστορίας και της κουλτούρας της. Ο βασικός φορέας της μεταλλευτικής δραστηριότητας τα τελευταία χρόνια είναι η Ελληνικός Χρυσός, η οποία στις προφορικές αναφορές των κατοίκων ονομάζεται πάντα “η Εταιρεία”.

ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Το Στρατώνι είναι ένας παραθαλάσσιος οικισμός του Δήμου Αριστοτέλη. Το 2011 αριθμούσε 1.057 κατοίκους, η πλειονότητα των οποίων εργάζονται στα μεταλλεία, αλλά και σε αλιευτικά επαγγέλματα. Απέχει 98 χιλιόμετρα από τη Θεσσαλονίκη και 17 χλμ. από την Ιερισσό. Η ίδρυση του οικισμού και η αλματώδης αύξηση του πληθυσμού του συντελέστηκε το 19ο αιώνα, καθώς στην περιοχή συνέρρεαν πολλοί κάτοικοι από μακρινές περιοχές για να εργαστούν στα μεταλλεία.

Αυτή είναι και η αιτία που, σύμφωνα με χαρακτηρισμούς των ίδιων των κατοίκων του, το Στρατώνι είναι ένα “πολυπολιτισμικό” χωριό, -γεγονός που, με βάση τις εκτιμήσεις τους, το καθιστά πιο “ανοιχτό” από άλλα χωριά της περιοχής.

Το Στρατώνι δεν διαθέτει αγροκτηνοτροφική παραγωγή, ούτε ιδιαίτερα ανεπτυγμένη τουριστική δραστηριότητα. Με τα χρόνια, η περιοχή απέκτησε βιομηχανικό προφίλ και οι κάτοικοι ανέφεραν ότι, παρότι τελευταία έχουν αλλάξει τα πράγματα, το χωριό δεν μπορεί να “απαλλαγεί” από αυτόν τον χαρακτηρισμό που παρεμποδίζει την ανάπτυξη τουριστικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή. Στο χωριό υπάρχουν ωστόσο σύλλογοι που είναι ενεργοί σε πολιτιστικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα.

Το Παλαιοχώρι βρίσκεται στη βορειοανατολική Χαλκιδική, στο όρος Χολομώντας, σε υψόμετρο περίπου 550 μέτρων, στο κέντρο του τριγώνου που σχηματίζουν τα χωριά Νεοχώρι, Αρναία και Μεγάλη Παναγία. Η βασική ασχολία των κατοίκων, από την ίδρυση του χωριού μέχρι σήμερα, είναι η μεταλλευτική δραστηριότητα στα Μεταλλεία Κασσάνδρας (Μαύρες Πέτρες, Ολυμπιάδα και Σκουριές). Το χωριό παράγει επίσης γεωργικά (πατάτες, λάχανα, φασόλια, σιτάρι) και κτηνοτροφικά προϊόντα.

Η Βαρβάρα είναι χωριό και ομώνυμο δημοτικό διαμέρισμα στα βορειοανατολικά του νομού, μέσα σε δάσος, με 538 μόνιμους κατοίκους, σύμφωνα με την πληθυσμιακή απογραφή του 2011. Κοινές ασχολίες των κατοίκων είναι η κτηνοτροφία, η υλοτομία, η μεταποίηση γεωργικών και δασικών προϊόντων και, σε μικρότερο βαθμό, ο τουρισμός και η εστίαση.

Η Μεγάλη Παναγία είναι κωμόπολη της Χαλκιδικής, η οποία βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Χτίκελα, μεταξύ των χερσονήσων Σιθωνίας και Αγίου Όρους, σε απόσταση 16 χλμ. από τη θάλασσα και περίπου 80 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη. Οι κάτοικοί της ασχολούνται με την κτηνοτροφία, τον αγροτουρισμό, την υλοτομία, τη γεωργία και τα μεταλλεία. Στην απογραφή του 2021 είχε πληθυσμό 2.367 κατοίκων.

Εταιρικές πρακτικές και κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες

Στα χωριά που συμμετέχουν στη μεταλλευτική δραστηριότητα και επηρεάζονται περισσότερο από αυτήν (“πληθυσμός 10 χωριών εξαρτάται κατά 90% στην επαγγελματική του δραστηριότητα από τα μεταλλεία”, όπως αναφέρθηκε χαρακτηριστικά από γυναίκες της περιοχής), οι κάτοικοι φαίνεται να είναι συγκριτικά ευκατάστατοι, λόγω της σχεδόν συνεχούς ύπαρξης θέσεων απασχόλησης για ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού. Όπως σημείωσαν αρκετές από τις συμμετέχουσες στα διερευνητικά εργαστήρια, τα παιδιά των χωριών αυτών έτειναν ανέκαθεν να προχωρούν σε ανώτατες σπουδές, ορμώμενα από την προοπτική μιας θέσης στα μεταλλεία, τα οποία απασχολούν διαχρονικά μία μεγάλη γκάμα επαγγελματικών ειδικοτήτων (τεχνικά επαγγέλματα, αλλά και νοσοκόμες/ους, προσωπικό καθαριότητας και διοικητικό προσωπικό). Παρόλ’ αυτά, επειδή η μεταλλευτική δραστηριότητα είναι παραδοσιακά ανδροκρατούμενη, οι γυναίκες της περιοχής βρίσκονται, σε δυσανάλογο ποσοστό, να αναζητούν εργασία σε άλλους τομείς.

Παράλληλα, ο τόσο συγκεκριμένος βιομηχανικός χαρακτήρας της περιοχής φαίνεται να δημιουργεί και να συντηρεί ένα φάσμα προσδοκιών, εκ μέρους των κατοίκων προς την Εταιρεία. Οι προσδοκίες αυτές αφορούν την παροχή ενός σταθερού αριθμού θέσεων εργασίας (ο οποίος δείχνει να συγκρίνεται πάντα με τον μέγιστο αριθμό τέτοιων θέσεων που έχει επιτευχθεί στο παρελθόν), αλλά και παροχές που επίσης αναμένεται να φτάνουν ή να υπερβαίνουν το επίπεδο των παροχών που έχουν δοθεί παλιότερα. Όταν η εταιρεία δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του πληθυσμού, ο πληθυσμός στρέφεται με θυμό εναντίον της, επειδή φαίνεται να μην έχει εναλλακτικές.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η παρουσία των μεταλλείων, σε επίπεδο παροχής οικονομικής ασφάλειας για τις οικογένειες της περιοχής, φαίνεται να έχει περιορίσει τα κίνητρά τους να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα ή να αναζητήσουν άλλες επαγγελματικές διεξόδους (το φαινόμενο αυτό εντοπίστηκε και περιγράφηκε από πολλές από τις συμμετέχουσες των εργαστηρίων ως “μονοκαλλιέργεια”). Οι λίγες επιχειρήσεις που υπάρχουν συγκεντρώνονται στον τομέα του λιανεμπορίου, τις υπηρεσίες, τη μεταποίηση και την εστίαση/τουρισμό (π.χ. κατάστημα ρούχων, ξενώνας, μονάδα εκτροφής μαύρου χοίρου, ταβέρνα, λογιστικό γραφείο, βιοτεχνία ελαστικών, βιοτεχνία αναλωσίμων εστίασης).

Από τις δυναμικές αυτές μεταξύ κατοίκων της περιοχής, των εργαζομένων στην Εταιρεία αλλά και της Εταιρείας ως αυτοτελούς φορέα, προκύπτουν και αρκετά από τα ευρήματα που αναδύθηκαν στα εργαστήρια στον Δήμο Αριστοτέλη και τα οποία περιγράφονται παρακάτω αναλυτικά.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ

Προκλήσεις

Σε όλες τις ομάδες διερεύνησης του Δήμου Αριστοτέλη, οι συμμετέχουσες δυσκολεύτηκαν αρχικά να αφομοιώσουν την έννοια της “πρόκλησης” και να φέρουν στην ομάδα ζητήματα που τις δυσκολεύουν ή τις απασχολούν στην καθημερινή τους ζωή. Για να ενεργοποιήσουμε τις σκέψεις τους, χρησιμοποιήσαμε διευκρινιστικές φράσεις όπως:

- “Τι σας κρατάει ξύπνιες το βράδυ”
- “Ποια είναι η σκέψη που σας βαραίνει καμιά φορά τα πρωινά”
- “Τι θα θέλατε να αλλάξει στη ζωή σας”
- “Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζετε”.

Οι συμμετέχουσες συνεισέφεραν αρχικά ανώνυμα τις ιδέες τους, οι οποίες στη συνέχεια συζητούνταν στην ομάδα και κατηγοριοποιούνταν κάτω από ευρύτερες θεματικές, με τη σύμφωνη γνώμη των γυναικών.

Παρακάτω παρατίθενται οι κυριότερες προκλήσεις που αναφέρθηκαν από τις ομάδες εστίασης, με μια σύντομη ανάλυση για τις προεκτάσεις της καθημιάς και το πώς αυτή επηρεάζει γυναίκες διαφορετικών ηλικιών, ακόμα και στην ίδια περιοχή. Οι βασικότερες προκλήσεις που μοιράστηκαν μαζί μας οι συμμετέχουσες μπορούν να καταταχθούν σε μία από δύο κατηγορίες:

1. Προκλήσεις που αφορούν την **προσωπική καθημερινότητα** των γυναικών
2. Προκλήσεις που φαίνεται να σχετίζονται και να συντελούν στον υπαρκτό κίνδυνο της σταδιακής **ερήμωσης** των κοινοτήτων τους.

Φυσικά πολλές από αυτές δεν αφορούν αποκλειστικά τις γυναίκες της περιοχής αλλά επηρεάζουν άτομα κάθε φύλου. Ωστόσο, **βιβλιογραφικά** και εμπειρικά γνωρίζουμε ότι οι γυναίκες επηρεάζονται δυσανάλογα ή διαφορετικά από ένα μεγάλο ποσοστό των προκλήσεων που αφορούν σήμερα την ανθρωπότητα, κυρίως λόγω των έμφυλων ανισοτήτων που περιορίζουν την πρόσβασή τους σε πηγές πλούτου και τις επιβαρύνουν δυσανάλογα με τις ευθύνες φροντίδας των οικογενειών και των κοινοτήτων τους. Επίσης, λόγω και της στόχευσης της συγκεκριμένης έρευνας, θελήσαμε να εντοπίσουμε προκλήσεις που φαίνεται να προβληματίζουν ιδιαίτερα τις γυναίκες της περιοχής, προκειμένου στη συνέχεια να αγγίξουμε το πώς η δική τους ενεργοποίηση μπορεί να συμβάλει στην άμβλυσή τους.

Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι πολλές από τις προκλήσεις που περιγράφονται παρακάτω συνδέονται και αλληλοεπηρεάζονται. Θεωρούμε ωστόσο χρήσιμο να τις εξετάσουμε και ξεχωριστά, προκειμένου να βοηθηθούμε και στη διατύπωση πιο στοχευμένων λύσεων, σε γενικό και ειδικό επίπεδο.

1. ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Άγχος/πίεση λόγω καθημερινών υποχρεώσεων

Πολλές συμμετέχουσες, άνω των 30 ετών, ανέφεραν έντονο άγχος στην καθημερινότητά τους, κυρίως λόγω των μεγάλων αποστάσεων που τις χωρίζουν από την ικανοποίηση αναγκών δικών τους και των οικογενειών τους, αλλά και της έλλειψης αντίστοιχων κοινωνικών υπηρεσιών, υπηρεσιών υγείας και ποιότητας ζωής (γιατροί, φροντιστήρια παιδιών) στα χωριά τους.

Μια άλλη πηγή καθημερινού άγχους φάνηκε να προέρχεται από τους άκαμπτους έμφυλους ρόλους που ωθούν τις γυναίκες να κρίνουν αυστηρά τις "επιδόσεις" τους ως φροντίστριες, αλλά τις αφήνουν να επιτελούν τον φροντιστικό τους ρόλο μόνες.

"Οι άνδρες εδώ δεν βοηθάνε εύκολα στο νοικοκυριό".

Έλλειψη εμπιστοσύνης/δυσκολία συσπείρωσης

Αρκετές γυναίκες, με έμφαση στις ηλικίες 30-45 ετών, ανέφεραν ως πρόκληση για την προσωπική τους αλλά και τη συλλογική ευημερία την κουλτούρα δυσπιστίας και την έλλειψη αλληλοϋποστήριξης που παρατηρούν στις κοινότητές τους. "Εδώ οι περισσότεροι εύχονται να ψοφήσει η κατσίκα του γείτονα" ήταν το παράδειγμα που επέλεξε μία συμμετέχουσα για να περιγράψει το ζήτημα.

Μια άλλη έκφανση του φαινομένου αυτού που αναδύθηκε από τις ομάδες εστίασης είναι το έντονο κουτσομπολιό/κοινωνική κριτική μεταξύ ατόμων και μικρότερων ομάδων, το οποίο απομονώνει ορισμένες γυναίκες, τους δημιουργεί ενδοιασμούς σε σχέση με το αν μπορούν να πράξουν αυτό που πραγματικά θέλουν και τις εκφράζει, αλλά πολλές φορές απειλεί και πρακτικά την επαγγελματική ή επιχειρηματική τους επιβίωση και ανάπτυξη, όταν οι ίδιες αποκλίνουν από το πρότυπο που η τοπική κοινωνία θεωρεί αποδεκτό.

Η κουλτούρα αυτή φαίνεται να επηρεάζει με αρνητικό τρόπο τη συνεργασία μεταξύ των κατοίκων της εκάστοτε κοινότητας ή και μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων, για την επίλυση κοινών προβλημάτων.

"Στο σχολείο είμαστε όλοι διαφορετικής 'εθνικότητας', δηλαδή από διαφορετικό χωριό".

Παράλληλα, επηρεάζει και την καλλιέργεια της εμπιστοσύνης μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών της περιοχής, ένα στοιχείο που θα μπορούσε να βελτιώσει συνολικά το εργασιακό περιβάλλον στον Δήμο, βελτιώνοντας έτσι και τις προοπτικές απασχόλησης των γυναικών.

"Οι εργοδότες πιστεύουν ότι οι εργαζόμενοι θα λουφάρουν ή θα είναι ασυνεπείς και οι εργαζόμενοι ανησυχούν ότι οι εργοδότες θα τους κλέψουν".

Έλλειψη γνώσης και ενημέρωσης

Πολλές από τις συμμετέχουσες, ιδιαίτερα στις πρώτες ηλικιακές ομάδες (έως 45 ετών) αναφέρθηκαν αρκετά στην έλλειψη ενημέρωσης σε ό,τι αφορά τις επαγγελματικές προοπτικές των ίδιων και των παιδιών τους.

“Από το σχολείο δεν μας έχουν βοηθήσει και πολύ” ανέφεραν νέες γυναίκες από την ηλικιακή ομάδα 18-29 ετών. “Είχε έρθει κάποια στιγμή ένας σύμβουλος ΣΕΠ, από ένα ιδιωτικό γραφείο, αλλά μας τα είπε όλα μέσα σε δύο ώρες κι έτσι δεν προλάβαμε να καταλάβουμε πολλά. Αυτό που καταλάβαμε ήταν ότι έπρεπε να το ψάξουμε μόνες μας. Από το φροντιστήριο, επίσης, μας είπαν λίγα πράγματα. Τα περισσότερα τα έψαξα εγώ, μαζί με τον μπαμπά μου”.

Αντίστοιχα, πολλές συμμετέχουσες από τις ομάδες 30-45 ετών, αλλά και ορισμένες από τις μεγαλύτερες, εστίασαν στην έλλειψη επιχειρηματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, που τις αποτρέπει από το να επιδιώξουν μια δική τους επιχειρηματική προσπάθεια.

Ψυχική υγεία

Τα ζητήματα ψυχικής υγείας, παρότι αναφέρθηκαν προς το τέλος της συζήτησης στα περισσότερα εργαστήρια, πιθανότατα λόγω του αυξημένου βαθμού ευαισθησίας τους, φάνηκε να αποτελούν κεντρική πρόκληση για πολλές από τις γυναίκες της περιοχής. Ως βασικά θέματα κάτω από την ομπρέλα αυτή αναγνωρίστηκαν η μοναξιά, ειδικά μετά την αποχώρηση των παιδιών ή τον θάνατο συντρόφου, οι προκλήσεις της γονεϊκότητας για γυναίκες με μικρότερα παιδιά, αλλά και τα ζητήματα εθισμού (ναρκωτικά, αλκοόλ κλπ.). Τα προβλήματα αυτά επιδεινώνονται από το στίγμα που συνοδεύει τη σύνδεσή τους με την ψυχική υγεία αλλά και την έλλειψη πρόσβασης σε δομές υποστήριξης.

2. ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΝΑ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΤΕΛΟΥΝ ΣΤΟΝ ΥΠΑΡΚΤΟ ΚΙΝΔΥΝΟ ΤΗΣ ΣΤΑΔΙΑΚΗΣ ΕΡΗΜΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥΣ

Όλες σχεδόν οι συμμετέχουσες, ανεξαρτήτως ηλικίας, ανέφεραν τη γήρανση του πληθυσμού της περιοχής τους αλλά και τον φόβο της ακόμα πιο έντονης ερήμωσης ως βασική πρόκληση για τις ίδιες, τις οικογένειες και τις κοινότητές τους. “Δεν υπάρχει νεολαία και όσα νέα άτομα υπάρχουν έχουν γυρίσει την πλάτη στον τόπο” ανέφερε χαρακτηριστικά μία συμμετέχουσα.

Ελλείψεις σε υποδομές υγείας & παιδείας

Στα περισσότερα χωριά του Δήμου Αριστοτέλη φαίνεται να υπάρχει μεγάλη έλλειψη επαγγελματιών και υπηρεσιών υγείας.

Η ανησυχία αυτή ήταν ακόμα πιο έκδηλη στις γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας, αλλά και σε όλες όσες έχουν παιδιά.

Αντίστοιχη είναι η ανησυχία των γυναικών και για τις ελλείψεις σε υποδομές παιδείας.

“Πολλές δομές έχουν κλείσει εδώ και χρόνια” ανέφεραν χαρακτηριστικά οι συμμετέχουσες. “Τα Κέντρα Υγείας είναι μακριά λόγω ‘Καποδίστρια’ και ‘Καλλικράτη’ και τον χειμώνα δεν περνιέται ο δρόμος από το χιόνι για να φτάσει κανείς σε Κέντρο Υγείας. Μόνο η Εταιρεία επιδοτεί μία θέση γενικού ιατρού. Αν λείπει κι αυτός ο γιατρός, εγώ δεν την παλεύω εδώ”.

“Τα σχολεία είναι παρατημένα, με λίγα παιδιά, και συχνά υποστηρίζονται και αυτά από την Εταιρεία. Για Λύκειο τα παιδιά πηγαίνουν στην Αρναία, που απέχει 30’ με το αυτοκίνητο. Υπάρχουν κάθε χρόνο ελλείψεις σε εκπαιδευτικούς. Υπάρχει ένα “φροντιστήριο” για γκρουπάκια στο χωριό, αλλά για πιο εξειδικευμένα αντικείμενα, για παράδειγμα Σχέδιο, πηγαίνουν στη Θεσσαλονίκη” περιέγραψαν σχετικά.

Περιορισμένες ευκαιρίες/προοπτικές

Πολλές από τις συμμετέχουσες, ιδιαίτερα εκείνες από τις δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες (έως 45 ετών), φάνηκαν να προβληματίζονται από την έλλειψη ευκαιριών και προοπτικών ανάπτυξης, προσωπικής και επαγγελματικής, στην περιοχή τους. “Μπορεί να έχω κάποιο ταλέντο και να μην το μάθω ποτέ” είπε χαρακτηριστικά μία γυναίκα. “Εδώ δεν αλλάζει τίποτα, φοβάμαι να φανταστώ πώς θα είμαι σε 10 χρόνια” πρόσθεσε άλλη.¹

Ορισμένες από εκείνες που ολοκλήρωσαν στο παρελθόν τις σπουδές τους σε κάποιο αστικό κέντρο ανέφεραν ότι άλλο σπούδασαν και άλλο κάνουν. Έδωσαν μάλιστα έμφαση στο ότι, σε πολλά από τα μικρότερα χωριά της περιοχής, δεν υπάρχουν επαγγελματικές ευκαιρίες, αλλά οι γυναίκες δυσκολεύονται να μετακινηθούν σε άλλο χωριό, κυρίως λόγω έλλειψης διαθέσιμου (δεύτερου) μεταφορικού μέσου στην οικογένεια.

“Δεν μπορεί κάποια να πάει να δουλέψει αλλού χωρίς να έχει δεύτερο αυτοκίνητο, γιατί το πρώτο το χρησιμοποιεί ο άντρας της για τη δουλειά. Όμως αν η γυναίκα δεν δουλεύει, η οικογένεια δεν έχει λόγο -ή και χρήματα- για να πάρει δεύτερο αυτοκίνητο”.

Έτσι περιγράφηκε ένας από τους φαύλους κύκλους που, σε συνδυασμό με τα έντονα έμφυλα στερεότυπα της περιφέρειας, θέτουν εμπόδια στην επαγγελματική αποκατάσταση και ανάπτυξη των γυναικών.

Σε ό,τι αφορά την επιχειρηματικότητα, ήταν πολλοί και ποικίλοι οι παράγοντες που αναφέρθηκαν από τις συμμετέχουσες ότι περιορίζουν τις προοπτικές. Οι κυριότεροι από αυτούς ήταν:

- το μικρό μέγεθος της τοπικής αγοράς
- η έλλειψη γνώσης
- ο φόβος και η χαμηλή αυτοπεποίθηση
- η έλλειψη κεφαλαίου
- η έλλειψη κουλτούρας συνεργασίας
- το μη βοηθητικό θεσμικό πλαίσιο
- οι έμφυλες δυναμικές.

“Ήθελα να κάνω κάτι δικό μου, ένα γραφείο τελετών που δεν υπήρχε τότε στην περιοχή, αλλά ο άνδρας μου ήταν πιο διστακτικός από μένα και με κράτησε πίσω”.

Η ανησυχία των γυναικών για την έλλειψη επιμορφωτικών και επαγγελματικών προοπτικών επεκτείνεται χωρίς εξαίρεση και στα παιδιά τους. Οι μητέρες έδειξαν να ανησυχούν είτε για το επαγγελματικό και οικονομικό μέλλον των παιδιών τους, αν αυτά παραμείνουν ή επιστρέψουν στην περιοχή, είτε για την ερήμωση της κοινότητάς τους, αν τα παιδιά επιλέξουν να φύγουν, προς ένα περιβάλλον με περισσότερες ευκαιρίες.

Οικονομικές προκλήσεις

Παρά τη σχετική οικονομική ασφάλεια που προσφέρει η ύπαρξη των μεταλλείων σε ορισμένα, τουλάχιστον, άτομα/χωριά στην περιοχή, κάποιες από τις συμμετέχουσες στα εργαστήρια ανέφεραν το υψηλό κόστος ζωής και τους χαμηλούς μισθούς ως μία από τις βασικότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι αυτή η οικονομική δυσχέρεια αναφέρθηκε κυρίως σε συσχετισμό με τις προοπτικές απασχόλησής τους εκτός σπιτιού: “Αν παίρνω από μία δουλειά τον βασικό μισθό, 500 ευρώ, και δίνω τα 150 σε βενζίνη, γιατί να κάνω τη ζωή μου άνω κάτω και να τρέχω αλλού;”, “Στη σεζόν δεν θέλουν υπαλλήλους, θέλουν δούλους -85 μέρες χωρίς ρεπό, με 30 ευρώ μεροκάματο”. Σε άλλες ομάδες, το οικονομικό σκέλος εντοπίστηκε ως αναχαιτιστικός παράγοντας για την επιχειρηματική ενεργοποίηση των γυναικών: “Δεν έχω χρήματα για να φτιάξω κάτι δικό μου” ειπώθηκε χαρακτηριστικά σε αρκετές περιπτώσεις.

¹ Ενδιαφέρον ήταν, στο σημείο αυτό, και ο τρόπος που εκφράστηκαν στη σχετική συζήτηση οι αλληλοσυγκρουόμενες, πολύ συχνά, στάσεις των συμμετεχουσών απέναντι στους στερεοτυπικούς έμφυλους ρόλους: “Δεν μου λείπει κάτι να συμμετέχω στο χορευτικό, απλώς επειδή είμαι γυναίκα” είπε κάποια, τη στιγμή που σε άλλη ομάδα ακούστηκε: “Να φανταστείτε τα κορίτσια παίζουν ποδόσφαιρο, γιατί δεν έχουν άλλα αθλήματα να κάνουν”.

Λύσεις

Από τα διερευνητικά εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν στον Δήμο Αριστοτέλη, προέκυψαν πολυάριθμες ιδέες και προτάσεις για την αντιμετώπιση των παραπάνω προκλήσεων -άλλες αναδύθηκαν αυθόρμητα από μεμονωμένες συμμετέχουσες και άλλες διαμορφώθηκαν μέσα από το συνδυασμό και τη ζύμωση διαφορετικών οπτικών.

Σε ομάδες που έδειξαν να δυσκολεύονται να εντοπίσουν και να μοιραστούν ρεαλιστικές λύσεις, βοήθησε ιδιαίτερα η διατύπωση του σχετικού ερωτήματος ως εξής: “Φανταστείτε ότι σε 10 χρόνια από σήμερα, οι μεγαλύτερες από τις προκλήσεις που μοιραστήκατε νωρίτερα δεν υπάρχουν πια στην περιοχή σας. Τι έχει συμβεί; Τι έχει μεσολαβήσει ώστε να αλλάξουν τόσο τα πράγματα στον Δήμο Αριστοτέλη;”.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι περισσότερες από τις **ιδέες και προτάσεις** που διατυπώθηκαν, χωρισμένες σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες:

1. Ατομική επιμόρφωση & ενδυνάμωση
2. Επιχειρηματικότητα
3. Κοινωνικό κεφάλαιο
4. Θεσμοί

Καθώς η διερεύνηση αυτή εστιάζει στην επαγγελματική και οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών που ζουν σε μικρές περιοχές της ελληνικής περιφέρειας, οι ιδέες που παρουσιάζονται σε αυτή την ενότητα αφορούν είτε τρόπους ενίσχυσης της **απασχόλησης** και της **οικονομικής δραστηριοποίησης** των γυναικών του Δήμου Αριστοτέλη, είτε τρόπους με τους οποίους η **δημόσια ενεργοποίηση** των γυναικών μπορεί να προσφέρει **λύσεις** στα ευρύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινότητές τους.

Στις τρεις πρώτες κατηγορίες περιλαμβάνονται λύσεις που μπορούν να ξεκινήσουν ή και να υλοποιηθούν εξ ολοκλήρου με την **πρωτοβουλία ατόμων, ομάδων ή επιχειρήσεων** που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Η τέταρτη κατηγορία περιλαμβάνει λύσεις που απαιτούν την **κρατική πρωτοβουλία**. Αξίζει, ωστόσο, να θυμόμαστε ότι ο αντίκτυπος της οποιασδήποτε ιδιωτικής πρωτοβουλίας μπορεί να ενισχυθεί σημαντικά όταν αυτή υποστηρίζεται και από θεσμούς, όπως η Τοπική Αυτοδιοίκηση και ευρύτερα η Πολιτεία. Και, αντίστροφα, ότι η άσκηση πίεσης από ιδιώτες (άτομα, συλλογικότητες και οργανισμούς) είναι συχνά απαραίτητη για την ενεργοποίηση μεγαλύτερων θεσμικών αλλαγών.

1. ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ & ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ

Είναι ισχυρό το αίτημα των γυναικών του Δήμου Αριστοτέλη για περισσότερες ευκαιρίες **επιμόρφωσης**, τόσο για τις ίδιες όσο και για τα παιδιά τους. Ορισμένες από τις θεματικές περιοχές στις οποίες εστίασαν οι συμμετέχουσες είναι:

- A** Επιμόρφωση σε **ψυχοκοινωνικές δεξιότητες** (οριοθέτηση, αυτοπεποίθηση, διαπραγμάτευση σχέσεων σε μικρές κοινωνίες, διαχείριση κοινωνικής κριτικής, μη βίαιη επικοινωνία) με στόχο τη βελτίωση των κοινωνικών σχέσεων αλλά και της ψυχικής ανθεκτικότητας των ατόμων.

- B** Επιμόρφωση σε **γνώσεις και δεξιότητες Α' βοηθειών** (με συστηματικό και ουσιαστικό τρόπο ώστε οι ικανότητες αυτές να μπορούν να αξιοποιηθούν σε ατυχή περιστατικά έκτακτης ανάγκης).

- Γ** Επιμόρφωση σε πεδία **ψυχαγωγικά ή και επαγγελματικά**, για ενήλικες και παιδιά: πλέξιμο, γυμναστική, αγιογραφία, γνώσεις ηλεκτρονικών υπολογιστών, ξένες γλώσσες, επιχειρηματικότητα, marketing.

Από τα εργαστήρια αναδύθηκε επίσης η ανάγκη **ανταλλαγής γνώσεων** και πρόσληψης εξωτερικών ερεθισμάτων για τις γυναίκες της περιοχής. Σχετικές προτάσεις που αναφέρθηκαν αφορούν:

- A** Τη διοργάνωση και οικονομική υποστήριξη **ταξιδιών και πολιτιστικών ανταλλαγών** που θα ενισχύσουν την επαφή των γυναικών με άτομα και με την κοινωνική πραγματικότητα άλλων περιοχών.

- B** Τη διοργάνωση προγραμμάτων **διαδημοτικού mentoring**, με στόχο την ανταλλαγή εμπειριών και την καθοδήγηση των γυναικών από άτομα που διαθέτουν επαγγελματική ή επιχειρηματική εμπειρία.

Άλλες προτάσεις που αναφέρθηκαν για την **ατομική ενδυνάμωση** των γυναικών ήταν:

- A** Η διοργάνωση συστηματικών προγραμμάτων **επαγγελματικού προσανατολισμού**, για παιδιά και ενήλικες, με στόχευση στις ιδιαιτερότητες, τις ανάγκες και τις ευκαιρίες της εκάστοτε περιοχής.

- B** Διοργάνωση διαδικτυακών ή διά ζώσης **Σχολών Γονέων**, με στόχο την ενδυνάμωση των γυναικών στον γονεϊκό τους ρόλο αλλά και την κανονικοποίηση και ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής των ανδρών στις ευθύνες φροντίδας.

- Γ** Τη δημιουργία και προώθηση δομών που παρέχουν διαδικτυακή **ψυχολογική υποστήριξη**, με στόχο την καλύτερη πρόσβαση των γυναικών της περιοχής σε βοήθεια.

2. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι προτάσεις των συμμετεχουσών σε ό,τι αφορά την επιχειρηματικότητα χωρίζονται σε δύο βασικές υποκατηγορίες: λύσεις για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και λύσεις για την ενδυνάμωση υφιστάμενων επιχειρήσεων, ώστε να λειτουργήσουν ως φορείς θετικής αλλαγής στην ευρύτερη κοινότητα:

Οι προτάσεις για την **ενίσχυση της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας** περιλαμβάνουν:

- A Την υποστήριξη (οικονομική και άλλη) της **δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων** και συνεταιρισμών, με έμφαση στα εγχειρήματα εκείνα που μπορούν να καλύψουν υπάρχοντα κενά στις υπηρεσίες υγείας (π.χ. συνεταιρισμός επαγγελματιών υγείας), παιδείας, φροντίδας (π.χ. ευέλικτες δομές δημιουργικής απασχόλησης και επιμόρφωσης) και μεταφορών (π.χ. συνεταιρισμός κοινόχρηστων αυτοκινήτων), τα οποία δυσχεραίνουν την καθημερινότητα στην περιοχή.

- B Την υποστήριξη (οικονομική και άλλη) της δημιουργίας επιχειρήσεων που δίνουν έμφαση στην **πρωτογενή παραγωγή** δασικών ή αγροκτηνοτροφικών προϊόντων και τον **τουρισμό** (συλλογή και επεξεργασία βοτάνων, ξηρών καρπών ή/και τσίπουρου, ανθοκομία, αγροτουρισμός, εστίαση, ηλεκτρονικό εμπόριο).

- Γ Την τόνωση των υπάρχοντων τοπικών **συνεταιρισμών**, μέσα από την ενίσχυση των δεξιοτήτων τους σε ζητήματα οικονομικά, marketing και τεχνολογίας. Παράλληλα, ενδυνάμωση ενδιαφερόμενων γυναικών σε **δεξιότητες ηγεσίας**, προκειμένου να αναλάβουν σημαντικό ρόλο στην επανενεργοποίηση και ανάπτυξη των συνεταιρισμών αυτών.

Οι προτάσεις για την ενδυνάμωση **υφιστάμενων** επιχειρήσεων εστιάζει:

- A Στην ενίσχυση της τουριστικής επιχειρηματικότητας με δράσεις για την **προβολή του τόπου** και την ενίσχυση του τουρισμού -ειδικά με την ανάδειξη του πολιτισμικού κεφαλαίου της μεταλλευτικής δραστηριότητας.

- B Την ενίσχυση της ικανότητας των επιχειρήσεων να απασχολήσουν άτομα, και κυρίως γυναίκες, μέσα από **εναλλακτικές μορφές εργασίας**: τηλεργασία, ευέλικτο ωράριο, σύμβαση έργου κλπ.

- Γ Σε δράσεις ενίσχυσης της **εξωστρέφειας** των επιχειρήσεων, ώστε να μην περιορίζονται από το μέγεθος της τοπικής αγοράς.

3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Για την ενίσχυση των τοπικών δομών και του κοινωνικού κεφαλαίου στην περιοχή, οι συμμετέχουσες στα εργαστήρια πρότειναν:

- A Την αξιοποίηση τοπικών ΜΜΕ ή και τη δημιουργία νέου, για την **άσκηση θεσμικής πίεσης** προς την κατεύθυνση θετικών αλλαγών.

- B Δράσεις ευαισθητοποίησης για τον **αποστιγματισμό της ψυχικής ασθένειας**.

- Γ Δημιουργία ομάδων συμμετοχικού σχεδιασμού και διαλόγου, για την ενίσχυση της **κοινωνικής εμπιστοσύνης** (“Σαν αυτό που κάναμε σήμερα εδώ, αλλά τακτικά” ανέφερε χαρακτηριστικά μία συμμετέχουσα).

- Δ Την οργανωσιακή **ενδυνάμωση των συλλόγων και ΜΚΟ** της περιοχής, ώστε να μπορούν να επιτελέσουν πιο αποτελεσματικά το έργο τους και να ασκήσουν πιο επιτυχημένα θεσμική πίεση προς την κατεύθυνση θετικών αλλαγών.

4. ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

- Μελέτη για τη δυνατότητα σταδιακής αποκατάστασης της τουριστικής «ικανότητας» των περιοχών γύρω από τα μεταλλεία

- Χαρτογράφηση επιστημονικού προσωπικού της περιοχής και άσκηση πίεσης προς τις επιχειρήσεις για να προσλάβουν και να συμπεριλάβουν άτομα από την τοπική κοινωνία

- Ενίσχυση τοπικής συγκοινωνίας μεταξύ των χωριών

- Φορολογικές ελαφρύνσεις για επιχειρήσεις, με έμφαση στις γυναικείες επιχειρήσεις

- Πρωτοβουλίες για τον συμμετοχικό σχεδιασμό μέτρων και πολιτικών

- Επανενεργοποίηση σχολής ΟΑΕΔ στο Στρατώνι

- Έρευνα/παρατηρητήριο για την επικαιροποίηση των αναγκών των γυναικών της περιοχής

- Δημιουργία Συμβουλευτικού Κέντρου γυναικών.

ΕΜΠΟΔΙΑ/ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΤΕΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ποιοι είναι οι παράγοντες εκείνοι που μπορούν να διευκολύνουν ή να αναχαιτίσουν την αλλαγή; Ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες των εργαστηρίων να αναφέρουν συνήθειες, θεσμούς, συγκυρίες και χαρακτηριστικά της περιοχής τους, τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν ως “εμπόδια” ή ως “διευκολυντές/βοηθοί” στις προσπάθειες που κάνουν οι ίδιες ή που μπορούν να κάνουν άλλοι φορείς για να υποστηρίξουν ένα μέλλον ισότητας, γνώσης, ανάπτυξης, δημιουργικότητας και ευημερίας για τον Δήμο Αριστοτέλη. Να τι μοιράστηκαν μαζί μας:

ΕΜΠΟΔΙΑ

- Απροθυμία νεότερων γυναικών να συμμετάσχουν στα κοινά (σύλλογοι, πρωτοβουλίες, τοπική αυτοδιοίκηση)
- Απογοήτευση και αντίσταση στην αλλαγή από μεγαλύτερες γυναίκες
- Απροθυμία των ατόμων να αποκλίνουν από την ρουτίνα της καθημερινότητάς τους
- Αποδυνάμωση γυναικείων συνεταιρισμών (“Παλιά έφτιαχναν πολλά προϊόντα, τώρα μόνο τα βασικά. Είχαν 20-30 μέλη, τώρα μόνο 4”)
- Έμφυλη ανισότητα (ανισοκατανομή ευθυνών φροντίδας, γυάλινη οροφή σε θέσεις ευθύνης)
- Έλλειψη συλλογικής συνείδησης, κουλτούρα ατομισμού
- Αντιπαλότητα μεταξύ χωριών, είτε λόγω μεγέθους και υποδομών είτε λόγω σχέσης τους με τα μεταλλεία
- Κακό οδικό δίκτυο, έλλειψη συγκοινωνίας, ανεπαρκής σύνδεση μεταξύ κοντινών χωριών που βρίσκονται σε άλλο Δήμο ή Νομό
- Αίσθηση εγκλωβισμού (“Δεν αγαπάμε τον τόπο, δεν έχουμε έρθει εδώ από επιλογή”)
- Χαμηλό κίνητρο (οικονομικό ή προσωπικό) των γυναικών για εργασιακή απασχόληση (“Αν έχουμε 100 γυναίκες στο χωριό, οι 50 θα θέλουν να δουλέψουν”)

ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΤΕΣ/ΚΑΤΑΛΥΤΕΣ

- Αφύπνιση μεμονωμένων γυναικών, που επιλέγουν συνειδητά να πάρουν δικές τους αποφάσεις (ακόμα και μη δημοφιλείς) και μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα (“Την πρώτη φορά στα 24 που έκανα μια προσωπική επιλογή και βίωσα τις συνέπειες και το συναίσθημα αυτό, αποφάσισα ότι θα είμαι ανοιχτή σε όλα”)
- Θετικά παραδείγματα γυναικών που σπούδασαν μεγαλύτερες (είτε εξ αποστάσεως είτε με μερική παρακολούθηση, ακόμα και με παιδιά) και μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα
- Μέση ηλικία: για πολλές γυναίκες, αναθεώρηση προτεραιοτήτων και στερεοτύπων λίγο μετά τα 40
- Ύπαρξη αρκετών μη επαγγελματικών τοπικών συλλόγων (κυρίως γυναικείων και πολιτιστικών)
- Εμπιστοσύνη προς τις γυναίκες σε θέσεις ευθύνης, σε συλλογικό επίπεδο
- Συλλογική ανησυχία για την ερήμωση και το μέλλον των παιδιών
- Ανάγκη αλλαγής παραστάσεων και ενεργοποίησης σε νέο περιβάλλον, η οποία ευνοεί την κινητικότητα (“Υπάρχουν πολλές γυναίκες που στο χωριό δεν θα δούλευαν ποτέ, ακόμα και με καλύτερα λεφτά”)
- Κινητικότητα και εισροή ανθρώπινου κεφαλαίου λόγω της μεταλλευτικής δραστηριότητας (έμπνευση, ιδέες, δικτύωση)
- Πλούσια ιστορία του τόπου, πλούσια φύση
- Ανάγκη πολλών γυναικών να βρουν διέξοδο από την οικογενειακή ζωή, στην εργασία

Τελευταίο μας ζητούμενο από τα διερευνητικά εργαστήρια ήταν να κατανοήσουμε ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος **διάχυσης και επικοινωνίας νέων πρωτοβουλιών** που έχουν δημιουργηθεί για γυναίκες του Δήμου Αριστοτέλη και αν ο τρόπος αυτός διαφέρει ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περιοχής ή την αστικότητα της.

Έτσι, απευθύναμε στις συμμετέχουσες των ομάδων την εξής ερώτηση: “Αν σε ένα χρόνο από σήμερα, ένας οργανισμός, ένα δημοτικό συμβούλιο, μια εταιρεία, δημιουργούσε μια πρωτοβουλία που θα μπορούσε να σας βοηθήσει να αντιμετωπίσετε μία ή περισσότερες από τις προκλήσεις που σας απασχολούν, ποιος θα ήταν ο καλύτερος τρόπος να φτάσει η πληροφορία αυτή σ’ εσάς; Ποιες είναι οι λέξεις, τα κανάλια και τα άτομα που θα σας βοηθούσαν να ‘αναγνωρίσετε’ ότι αυτή είναι μια σημαντική ευκαιρία για εσάς;”

Με βάση τις απαντήσεις τους διαφαίνονται ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στη γλώσσα και τα κανάλια που χρησιμοποιούνται, ιδιαίτερα τα τελευταία 5 χρόνια, για τη διάχυση και επικοινωνία πρωτοβουλιών που απευθύνονται σε γυναίκες από αστικά κέντρα.

Τα βασικά συμπεράσματα που προέκυψαν ήταν:

- Η περιορισμένη διείσδυση των γενικών/μη στοχευμένων αναρτήσεων και διαφημίσεων στα **social media/κοινωνικά δίκτυα**
- Η σημασία των **τοπικών δικτύων και άτυπων ηγετών/ιδών** για τη διάχυση των πληροφοριών αλλά και την εδραίωση της εμπιστοσύνης
- Η σημασία της συνεργασίας με τους φορείς της **τοπικής αυτοδιοίκησης**
- Η σημασία του **φυσικού χώρου** ως καναλιού επικοινωνίας
- Η ανάγκη της **μακροπρόθεσμης εμπλοκής και επαφής** με τις επιμέρους κοινότητες, για την καλύτερη κατανόηση των αναγκών και την εδραίωση της εμπιστοσύνης
- Σε σχέση με τη **γλώσσα**, η χαμηλή διείσδυση και κατανόηση όρων και εννοιών που χρησιμοποιούνται συχνά στη διαδικτυακή και διά ζώσης επικοινωνία που ξεκινά από αστικά κέντρα, όπως “mentoring”, “ενδυνάμωση”, “έμφυλο”, “δεξιότητες”.

Τα παραπάνω αποτελούν μια σημαντική υπενθύμιση για το πόσο κρίσιμη είναι η προσαρμογή όχι μόνο του περιεχομένου αλλά και των εξωτερικών χαρακτηριστικών των προγραμμάτων ευαισθητοποίησης, υποστήριξης και ενδυνάμωσης, ανάλογα με το κοινό το οποίο προσδοκούν να αγγίξουν.

ΓΛΩΣΣΑ & ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

ΚΑΝΑΛΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

“Υποστήριξη/καθοδήγηση”	Ανακοίνωση από Δήμο/Κοινότητα (συχνά μέσω μεγαφώνου) ή από την Εκκλησία
“Ικανότητες/εφόδια”, “Διέξοδος/εξέλιξη/έμπνευση”	Διαπροσωπική επαφή με τους διοργανωτές/τριες (“Να σε δουν, να σε μυρίσουν”)
“Επιχειρηματικότητα”, “Να κάνω κάτι δικό μου”, “Βρίσκω δουλειά”	Διάχυση από άτυπες ηγέτιδες (πρόεδροι συλλόγων, επιδραστικές γυναίκες)
“Εύκολο/πρακτικό” (“Αρκετές γυναίκες εδώ δεν έχουν λάβει σημαντική εκπαίδευση, γι’ αυτό είναι καλό να μη φαίνεται κάπου ότι χρειάζεται διάβασμα για να συμμετάσχεις στη δράση”)	Αφισκόλληση σε καφενεία και μαγαζιά της περιοχής
“Λεφτά/χρήματα”, “Οικονομική ανεξαρτησία”	Τοπικοί σύλλογοι (“Εγώ ήρθα σήμερα γιατί θέλω να υποστηρίξω ό,τι κάνει ο σύλλογος”)
“Μπορώ/μπορείς”, “Τόλμη/θάρρος”	Viber groups
“Ξεκινώ/ξεκίνημα”, “Διαφορετικό”	Τοπικός Τύπος (online & offline)
“Εκπαίδευση/μάθηση” (“όχι ‘επιμόρφωση’, προτιμώ να μην είναι κάτι που υπονοεί ότι έχω ήδη κάποια προσόντα”)	Video games για τις νεότερες ηλικίες
“Άγχος” αλλά και “Ανάλαφρη/ξεκούραστη/δυνατή/ήρεμη”	Social media (Facebook και Instagram, TikTok, YouTube για μικρές ηλικίες)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα διερευνητικά εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν σε δύο από τα χωριά του Δήμου Αριστοτέλη -και συγκέντρωσαν επιπλέον γυναίκες από γειτονικά χωριά- προσέφεραν πλούσιο υλικό που αφορά τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες της περιοχής, τις λύσεις που θεωρούν οι ίδιες ότι θα βοηθούσαν στη διαχείριση των προκλήσεων αυτών, αλλά και τους παράγοντες εκείνους (τοπικούς, θεσμικούς, επικοινωνιακούς) που θα μπορούσαν να διευκολύνουν ή να παρεμποδίσουν τη θετική αλλαγή.

Οι βασικότερες προκλήσεις που μοιράστηκαν μαζί μας οι συμμετέχουσες αφορούν τόσο την προσωπική τους καθημερινότητα όσο και τους παράγοντες που φαίνεται να συντελούν στον υπαρκτό κίνδυνο της σταδιακής ερήμωσης των κοινοτήτων τους.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ	ΕΡΗΜΩΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
Άγχος/πίεση λόγω καθημερινών υποχρεώσεων	Ελλείψεις σε υποδομές υγείας & παιδείας
Έλλειψη εμπιστοσύνης/δυσκολία συσπείρωσης	Περιορισμένες ευκαιρίες/προοπτικές
Έλλειψη γνώσης και ενημέρωσης	Οικονομικές προκλήσεις
Ψυχική υγεία	Γήρανση πληθυσμού

Καθώς η διερεύνηση αυτή εστιάζει στην επαγγελματική και οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών που ζουν σε μικρές περιοχές της ελληνικής περιφέρειας, οι ιδέες που παρουσιάζονται στην ενότητα των λύσεων αυτής της αναφοράς αφορούν είτε τρόπους ενίσχυσης της απασχόλησης και της οικονομικής δραστηριοποίησης των γυναικών του Δήμου Αριστοτέλη, είτε τρόπους με τους οποίους η δημόσια ενεργοποίηση των γυναικών μπορεί να προσφέρει λύσεις στα ευρύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινότητές τους.

Οι προτάσεις αυτές συγκεντρώνονται κάτω από 3 βασικούς πυλώνες πρωτοβουλίας, που είναι οι εξής:

1. Ατομική επιμόρφωση & ενδυνάμωση
2. Υποστήριξη της επιχειρηματικότητας
3. Ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου

Αξίζει επίσης να τονιστεί η σημασία της θεσμικής παρέμβασης, είτε ενισχυτικά προς την ιδιωτική πρωτοβουλία, είτε αυτόνομα, για τη διαμόρφωση ενός πιο υγιούς και λειτουργικού οικοσυστήματος που θα υποστηρίξει την έμφυλη ισότητα αλλά και τη γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής.

Από τα σημαντικότερα ευρήματα της έρευνας ήταν επίσης και η επιβεβαίωση του πόσο σημαντική είναι η **προσαρμογή** των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν, προς όφελος περιοχών της περιφέρειας, εταιρείες, φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών αλλά και άλλοι οργανισμοί, τόσο σε ό,τι αφορά το **περιεχόμενο**, όσο και τα **εξωτερικά χαρακτηριστικά** τους (γλώσσα περιγραφής, κανάλια επικοινωνίας κλπ.).

Με τον τρόπο αυτό, οι πρωτοβουλίες γίνονται πιο αποτελεσματικές αλλά αυξάνονται και οι πιθανότητες να μαθευτούν και να αξιοποιηθούν από ένα κοινό που συχνά παραμένει αποκλεισμένο ή αμέτοχο σε μεγάλα έργα που ξεκινούν από αστικές περιοχές και απευθύνονται στο γενικό, αλλά έντονα **διαφοροποιημένο** κοινό των γυναικών που ζουν στην Ελλάδα.

WHEN

EQUITY · EMPOWERMENT · CHANGE